

Emlékezés Csáky Albinra (1841-1912), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagjára

Remembering Albin Csáky (1841-1912), Member of Directorate of the Hungarian Academy of Sciences

Csáky Albin jogász, kiemelkedő közéleti személyiség, vallás- és közoktatásügyi miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja 1841. április 19-én született Korompán (Szepes vármegye). 1912. december 12-én hunyt el Budapesten.

A Magyar Tudományos Akadémia Csáky Albint 1891. május 7-én tartott ülésén igazgatósági tagjává választotta. Itt utalunk arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 1858-ban elfogadott alapszabálya az „igazgató tag” elnevezést az „igazgatósági tag” terminus technicusszal váltotta fel. Csáky Albin végrendeletében jelentős összeget, 4000 koronát hagyott a Magyar Tudományos Akadémiára.

Csáky Albin édesapja gróf Csáky Ágost (1803-1883), édesanyja báró Prónay Iphigenia (1807-1874) volt. Középiskolai tanulmányait Lőcsén végezte, itt is tett érettségi vizsgát. Jogi és államtudományi stúdiumait a kassai jogakadémián és a pesti egyetemen végezte.

1863-ban tette le az ügyvédi vizsgát. Ezt követően a lőcsei választókerület országgyűlési képviselője lett.

Csáky Albin számos jelentős közéleti funkció töltött be. 1867 (a Kiegyezés évében) és 1888 között Magyarország legészakibb vármegyéjének, Szepes vármegyének előbb öröklés útján lett örökös főispánja, majd később kinevezték valóságos főispánnak is. Utalni kívánunk arra, hogy rokona, gróf Csáky Károly (1783-1846), aki Csáky Albinhoz hasonlóan a Magyar Tudományos Akadémia igazgató tagja volt, megválasztására 1838. szeptember 5-én került sor, szintén örökös főispánja volt Szepes vármegyének.

Csáky Albin 1876 és 1880 között, 1880-ban történt lemondásáig, Sáros vármegye főispánja is volt. 1867 és 1871 között a 16 szepesi város kerületének királyi biztosa, két éven át pedig, 1875 és 1876 között kerületi grófja is. Csáky Albin Lőcse és Késmárk szabad királyi városok, valamint Gölnicbánya (német nevén Göllnitz) szabad bányaváros főispáni tisztét is hosszú éveken át betöltötte. Megemlítjük, hogy az örökös főispán csak egy nemesi cím volt ebben az időben, tényleges hatalom nélkül.

1888 és 1894 között Csáky Albin magyar királyi főasztalnokmester (dapiferorum regalium magister) volt. Megjegyezzük, hogy ez a méltóság kizárólag ceremoniális, azaz tényleges hatalommal nem járó funkciót jelentett.

A Főrendiháznak cenzus alapján 1861-től volt tagja. Az 1885. évi VII. törvénycikk által megreformált Főrendiháznak 1888-ban néhány hónapon át, februártól szeptemberig volt Csáky Albin második elnöke (mai kifejezéssel alelnöke). A Főrendiház elnöki funkcióját azonban két alkalommal is betöltötte. Először 1900. október 2. és 1906. február 19. között volt elnök. A Főrendiház elnökének I. Ferenc József másodsor 1910. június 18. és 1912. szeptember 21. közötti időre nevezte ki.

1912-ben az uralkodó, a tisztséget öt éven át, 1906 és 1911 között betöltő gróf Zichy Nándor (1829-1911) utódként tárnokmesterré (magister tavernicorum regalium) nevezte ki. Ezt a funkcióját azonban 1912. december 12-én bekövetkezett halála miatt csak néhány hónapon át tudta betölteni.

Említést érdemel, hogy Csáky Albin a Tátrafüreden 1873. augusztus 10-én megalakult első magyarországi turistaegyesület, a Magyarországi Kárpát-egyesület (rövidítve: MKE, németül: Ungarischer Karpatenverein) elnöki teendőit is ellátta.

Csáky Albin 1865 és 1867 között Deák-párti országgyűlési képviselő volt.

Az 1887. évi választásokon képviselőnek indult a Szabadelvű Párt színeiben. Élete végéig tagja volt a képviselőháznak, ahol igen aktív tevékenységet fejtett ki.

A Főrendiházban Csáky Albin igen korán, már 1884-ben, tehát négy évvel azt megelőzően, hogy vallás- és közoktatási miniszteri kinevezést kapott, elkötelezte magát az egyházpolitikai reformok szükségessége mellett. Ezeknek a reformoknak a leglényegesebb elemeit a kötelező polgári házasság (matrimonium civile) és állami anyakönyvezés továbbá az izraelita felekezet recepciója jelentették.

Csáky Albin 1888. szeptember 22-étől 1894. június 10-ig – Tisza Kálmán (1875-1890), Szapáry Gyula (1890-1892) és Wekerle Sándor (1892-1895) – kormányának tagjaként, csaknem hat éven át vallás- és közoktatási miniszter volt. Miniszteri tevékenységének első fontos lépése volt, Trefort Ágostont, aki csaknem 16 éven át (1872 és 1888 között) mint vallás- és közoktatásügyi miniszter elődje volt, követve, a vegyes házasságokra vonatkozóan 1890. február 26-án kibocsátott ún. elkeresztelési rendelet.

A rendelet értelmében szankcióval, pénzbüntetéssel („rendbírsággal”) volt büntethető az a szülő, aki vegyes házasságból született gyermekét nem az 1868. évi, a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonzásáról szóló LIII. törvénycikkben meghatározott vallásra keresztelte, vagyis a fiút az apa, a leányt az anya vallására. Ennek a rendeletnek a kibocsátása jelentette, igaz, nem direkt formában, az egyházpolitikai küzdelmek kezdetét és a reformok előkészítését.

Említést érdemel az a tény, hogy az előzetesen megkérdezett püspökök nem nyilvánítottak a dogma szempontjából fenntartásokat. Ennek ellenére a rendelet a katolikus klérus körében komoly ellenállást váltott ki. Az a vád érte Csáky Albint, hogy kényszert gyakorol a papság lelkiismeretére és a katolikus hit dogmájára. Megoldásként Csáky Albin a vegyes házasságokból származott gyermekekre nézve külön állami anyakönyvvezetést helyezett kilátásba. 1893 tavaszán ő nyújtotta be a képviselőházban az „izraelita vallás egyenjogúsításáról” és az „állami anyakönyvezésről” szóló törvényjavaslatokat. A reformjavaslatok benyújtásának következménye lett a magyarországi politikai frontvonalak módosulása, átformálódása.

Csáky Albinnak kétségtelenül meghatározó szerepe volt az 1894 és 1895 között megvalósult egyházpolitikai reform végrehajtásában. 1894 nyarán azonban tárcájáról le kellett mondania, mert az uralkodó, I. Ferenc József csak a magyar politikusok erős nyomására volt hajlandó ezeket a törvényeket elfogadni.

Az igen feszült, komoly krízissel fenyegető politikai helyzet átfogó elemzésére ezen a helyen nem vállalkozhatunk. Egyedül annak a ténynek a megállapítására szorítkozunk, hogy nem sokkal a kötelező polgári házassági (obligatorische Zivilehe) törvényjavaslat benyújtását követően, 1894 január derekán alakult meg deklaráltan reformellenes programmal a Katolikus Néppárt.

Csáky Albin nevéhez kapcsolódik az Országos Közoktatási Tanács reformja és az egyetemi oktatás reformja is. Megreformálta a magántanári intézményt, pontosabban a magántanári cím elnyerésének feltételeit. Ugyancsak megváltoztatta a doktori szigorlatok rendjét. Megszigorította és a magyar nyelv ismeretéhez kapcsolta továbbá a tanítók képesítését.

Csáky Albin a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselője volt 1894 és 1900 között. 1898 decemberében, a Bánffy Dezső kormánya idején (1895-1899) az obstrukció miatt 31 képviselőtársával együtt, ők voltak az ún. disszidensek, elhagyta a kormánypártot. A következő évben, 1899-ben, Széll Kálmán kormányának megalakulása után visszatért a Szabadelvű Párthoz. Ekkor lett a párt alelnöke. 1890 és 1900 között, tíz éven át Szarvas városának volt országgyűlési képviselője.

A Szabadelvű Pártnak az országos választásokon 1906-ban elszenvedett vereségét követően Csáky Albin 1910-ig nem vett részt a politikai életben. A koalíciós kormány bukását követően a Tisza István vezette Nemzeti Munkapárt meghatározó politikusa lett.

Számos város adományozott Csáky Albinnak díszpolgári címet. Az 1872-ben alapított kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem egyetem díszdoktori címmel (doctor honoris causa) tüntette ki.

Csáky Albinnak XIII. Leó pápa (1878-1903) a XVI. Gergely pápa által 1831. szeptember 1-jén Nagy Szent Gergely pápa (590-604) emlékére és dicsőségére alapított és X. (Szent) Pius pápa által 1905. február 7-én megújított Nagy Szent Gergely-rend nagykeresztjét adományozta.

A Lipót-rend középkeresztjét I. Ferenc Józseftől 1878-ben kapta meg. Csáky Albin valóságos belső titkos tanácsos 1888-ban lett.

A III. (Jó) Fülöp burgundi herceg által 1429-ben alapított Aranygyapjas rend (Ordre de la toison d'or) lovagjává öt évvel halála előtt, 1907-ben avatták.

Csáky Albin élete utolsó éveiben Budapesten élt és a magyar fővárosban hunyt el.

Utalni kívánunk arra, hogy felesége, Bolza Anna grófnő pártfogója volt az irodalomnak és művészeteknek, emellett jótékonykodott is. Nem kis részben Bolza Annának köszönhető a műbarátok körének létrehozása. Ennek a körnek igen aktív tagja volt. A kör irodalmi szakbizottságának elnöki teendőit is ellátta. A műfordítóként is ismert Bolza Anna szépirodalmi írásainak többsége a Magyar Szalonban és a Hétben jelent meg.

A jeles államférfi, jogász és művelődéspolitikus Csáky Albin életpályája, munkássága a politikai élethez, a közéleti aktivitáshoz és a jogász, elsősorban a törvényhozásban betöltött tevékenységhez kapcsolódik. Csáky Albin a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedében a magyarországi jogásztársadalomban nagy tekintélynek örvendő jogásznak

és államférfinak, elsősorban művelődéspolitikusnak számított. Ma már szinte elfeledett jogi vonatkozású, a parlamentben tartott beszédei századunkban is figyelmet érdemelnek.

Csáky Albin főbb munkái

Csáky Albin beszédei az elkeresztelési vitában. Budapest, 1890.

Felhasznált irodalom

Szüry D.: A miniszter.; Molnár V.: Gróf Csáky Albin. Élet- és jellemrajzi vázlat. Budapest, 1894. 64 old. (reprint: Budapest, 2012.); Csudáky B.: Csáky Albin a gróf. Budapest, 1913. és Csudáky B.: Emlékezés Csáky Albinra. Budapest, 1915.; Salacz G.: A magyar kultúrharc története. 1890-1895. Pécs, 1938.; Salacz G.: Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában. München, 1974.; Diószegi I.: Egy elfelejtett magyar kultúrpolitikus. In: Emlékkönyv Zsilka János professzor hatvanadik születésnapjára. Budapest, 1990.; Felkai L.: Két miniszteri portré. Csáky Albin és Eötvös Loránd. Új Pedagógiai Szemle 1991. és Mann M.: Kultúrpolitikusok a dualizmus korában. Budapest, 1993.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu